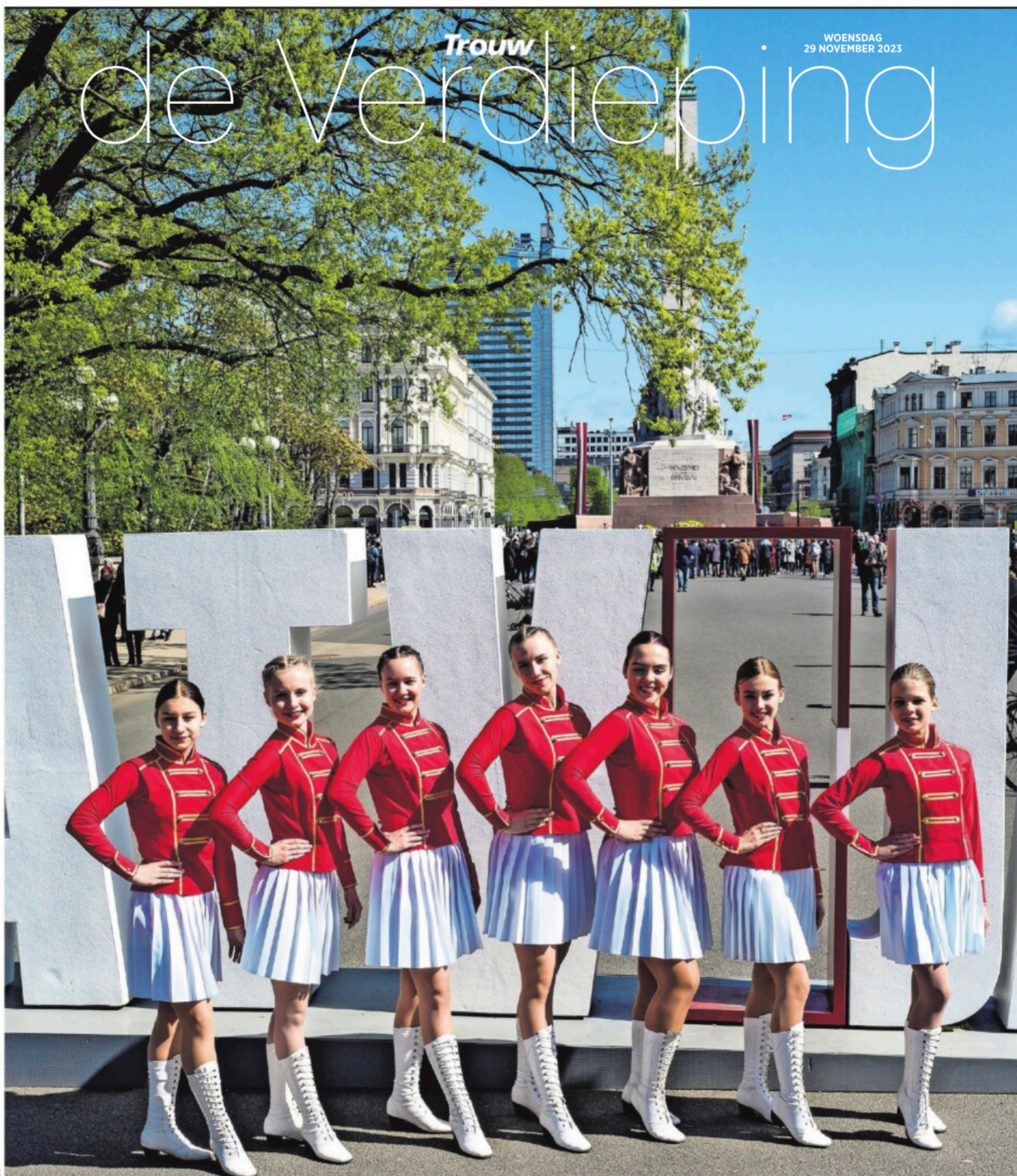

de Verdieping

Klaar voor de strijd

Letland wil het Russisch uitbannen

Interview

Teruggeven van roofoorkunsten kan anders en sneller

de Verdieping **6**

Lhbt+

De gay-priester in Kenia wordt doodgezwegen

religie&filosofie **10**

Gifslang als huisdier

Een hobby die volgens liefhebbers te vergelijken is met het houden van vissen

duurzaamheid&natuur **12**

De Bezette Stad

Steve McQueen en Bianca Stigter verbinden heden en verleden

cultuur&media **14**

Links: restanten van een militaire Sovjetbasis in Carnikava. Boven: Olga Petkevica ondersteunt vrouwen die een taal-examen moeten doen. Onder: de viering van Onafhankelijkheidsdag bij het Vrijheidsmonument in hoofdstad Riga.

Letland reportage

In Letland staat de verhouding tussen de Russische minderheid en de Letse meerderheid onder spanning, zagen documentair fotografen **David Peskens** en **HJ Hunter**. Deportatie dreigt zelfs voor burgers met een Russisch paspoort die niet geslaagd zijn voor hun taalexamen.

Hoe Letland zich ontdoet van de Russischsprekenden

Een afbeelding van Poetin tegenover de Russische ambassade in Riga.

foto's en tekst **David Peskens** en **HJ Hunter**

Sinds de oorlog in Oekraïne zijn in Letland georganiseerde bijeenkomsten op 9 mei – de belangrijkste Russische feestdag van het jaar – verboden. In Daugavpils, niet ver van de grens met Rusland, was daar dit jaar echter weinig van te merken. Terwijl de Letse overheid op bescheiden schaal Europadag vierde met educatieve activiteiten voor jongeren, legden de inwoners massaal bloemen en kransen bij een Sovjet-herdenkingsmonument in het Dubrovina Park.

Dat de massaal aanwezige politie niet ingreep, was omdat er onder de 'eeuwige vlam' graven liggen. En bloemen leggen bij een begraafplaats kan wettelijk niet verboden worden. Wel was er een klein incident. Tussen de stromen komende en gaande inwoners naderde een gehandicapte man in een rolstoel, voortgeduwd door een familielid. Even later stormden twee agenten op de gehandicapte man af. Ze sommerden hem zijn trui weer aan te trekken vanwege het woord 'Rusland' op zijn T-shirt. De man kwam er met een waarschuwing vanaf.

Er is geen dag die de kloof in de Letse samenleving zo zichtbaar maakt als 9 mei. Voor de Letten staat de Russische 9 mei-viering symbool voor de bezetting door de Sovjet-

Unie en de vernietiging van hun cultuur. Voor etnische Russen is het de nationale feestdag voor het herdenken van Sovjetsoldaten die sneuvelden in de Tweede Wereldoorlog.

In het dagelijks leven is van de gespannen verhoudingen in het twaalfjarige Letland niet veel te merken. Stel in het Russisch een vraag aan een Let van boven de 45 en je krijgt waarschijnlijk antwoord in het Russisch – de officiële taal tijdens de bezetting door de Sovjet-Unie. In universiteiten, overheidsinstellingen en grote bedrijven is het Lets de voertaal. Het zijn plaatsen geworden waar gemengde vriendschappen en huwelijken ontstaan onder de jongere generatie, die is opgegroeid in een democratisch Letland met Europese waarden en normen. Maar achter de façade van een vreedzaam en modern EU-land, broeit het ongenoegen bij een deel van de Russischsprekenden – ongeveer een derde van de Letse bevolking.

Na de invasie in Oekraïne nam de Letse overheid uit 'overwegingen van nationale veiligheid' een reeks wetten aan om het land sneller te derussificeren. Standbeelden uit de Sovjettijd werden verwijderd, Russische tv-kanalen werden verbannen en publieke verkeerlijking van de oorlog werd strafbaar gemaakt. Het gevoeligst liggen de maatregelen om het gebruik van de Russische taal in te perken. Onderwijs geven in het Russisch wordt vanaf 2025 geleidelijk aan afgeschaft, en vanaf schooljaar 2026/2027 kunnen leerlingen alleen nog een Europese taal (lees: Engels) als vreemde taal kiezen. Ook zijn er gevorderde plannen om communicatie in het Russisch te

Na de invasie in Oekraïne nam de overheid een reeks wetten aan om het land sneller te derussificeren

61 procent van de 11.301 Russen die tot september examen deed, faalde bij de eerste poging

verbieden op het werk, in winkels en in publieke ruimtes. Auto's met een Russisch kenteken mogen vanaf 14 februari 2024 niet meer aan het verkeer deelnemen en lopen het risico in beslag genomen te worden, met de intentie om ze aan Oekraïne te doneren.

Aanpassing in de wet
Door een aanpassing in de immigratiewet dreigt voor duizenden etnische Russen zelfs deportatie naar Rusland als ze niet slagen voor een taalexamen. Het gaat niet om recent gevluchte Russen, maar om migranten die tijdens de Sovjetbezetting in Letland kwamen wonen en na de onafhankelijkheid geen staatsburger van Letland konden of wilden worden. Een deel van deze groep vroeg een Russisch paspoort aan om later een klein pensioen van de Russische Federatie te kunnen krijgen. Om in Letland te kunnen blijven leven, moeten zij nu een permanente verblijfsvergunning aanvragen. Voorwaarde is dat ze via een taalexamen kunnen aantonen het Lets op basisniveau te beheersen.

Van de 11.301 Russen die tot en met augustus het examen deden, faalde liefst 61 procent bij de eerste poging. Zij kregen van de overheid een tweede kans, mits ze tijdig een herexamen en een verlenging van hun tijdelijke verblijfsvergunning hadden aangevraagd. Een groep van 325 Russen deed dat niet. Bij hen viel eind oktober een brief van de overheid op de deurmat waarin ze gesommeerd werden om Letland

600.000 Letten spreken Russisch als moedertaal

Voor ongeveer een derde van de Letse bevolking (1,8 miljoen inwoners) is Russisch de moedertaal. Na de herwonnen onafhankelijkheid in 1991 kregen alleen burgers die al voor de bezetting Lets staatsburger waren van de Letse nationaliteit en daarmee stemrecht. De impliciete boodschap aan de vanuit de Sovjet-Unie geëmigreerde Russen was: **jullie horen hier niet te zijn**. Pas in 1996 kwam er voor deze etnische minderheid een eerste mogelijkheid om genaturaliseerd te worden, met als strikte voorwaarde dat ze de Letse taal beheersen. De integratiepolitiek in de daaropvolgende decennia stelde op de gedachte dat etnische Russen die Lets leren zich uiteindelijk vanzelf onderdeel gaan voelen van de Letse cultuur en samenleving. Maar bij de eerste generatie ontbrak de motivatie om Lets te leren. Zij bleven zichzelf zien als inwoners van de Sovjet-Unie.

lees verder op pagina 4

Sinds 2022 domineren deze twee torenflats met woningen, winkels en een hotel de skyline van Riga.

vervolg pagina 3

voor 30 november te verlaten.

De 37-jarige Olga Petkevica uit Daugavpils is het publieke gezicht van het verzet tegen het controversiële taalexamen. "Alleen Russen moeten dit doen", zegt Olga. "De voorwaarden voor vreemdelingen uit Belarus, Armenië, Georgië of Oekraïne om legaal te verblijven zijn gunstiger. Dat is pure discriminatie." In het gemeentehuis geeft ze leiding aan vrijwilligers die Russischspreekende vrouwen praktisch ondersteunen met voorlichting en het verzamelen en invullen van documenten. "Mensen zijn in paniek. Ze kunnen de brieven van de overheid niet lezen en begrijpen niet waarom ze op hun oude dag nog Lets moeten leren."

Olga verzamelde eerder 10.000 handtekeningen die haar het recht gaven om gehoord te worden door de parlementariërs die het taalexamen hadden bedacht. "Ze bleken geen idee te hebben wie hierdoor geraakt worden", vertelt Olga. "Ze dachten dat het om radicale, jonge Poëtinisten ging die met Russische vlaggen rondliepen. In werkelijkheid gaat het om oude mensen die hier het grootste deel van hun leven hebben gewoond, kinderen en kleinkinderen hebben gekregen en altijd voor de onafhankelijkheid van Letland zijn geweest. De aanpak van de overheid gaat niet werken. Het Russisch is een symbool van onze identiteit. Geen van deze vrouwen gaat ooit Lets spreken, zelfs niet als ze het examen halen. Het is een loyaliteits-

test voor mensen aan het eind van hun leven. Maar we zijn geen vijand van Letland."

Het stereotype beeld is dat alle Russischspreekenden vóór de Russische president Vladimir Poetin en zijn oorlog in Oekraïne zijn, en dat ze tegen het Westen en niet loyaal aan Letland zijn. Voor Olga, die ook Lets spreekt, meerdere opleidingen volgde aan de universiteit en als journalist werkt voor een lokale krant, is duidelijk dat Poetin de agressor is. Een opvatting die er vooral bij de oudere mensen die ze steunt niet ingaat. "Ik praat met veel bewoners uit Daugavpils en weet dat sommigen Rusland steunen. Een man vroeg me: 'Waarom schrijf je Poetin niet?' Ik vroeg hem wat ik dan zou moeten schrijven, waarop hij antwoordde: 'Dan ga ik zelf wel naar Moskou om met hem te praten.' Als ik dat hoor, kan ik alleen maar glimlachen. Deze mensen zijn zo oud, zo koppig, laat ze sterven met hun ideeën."

Respect voor het land

Dat de meningen over de oorlog sterk verdeeld zijn onder de Russischspreekende bevolking, is het onderwerp van de controversiële documentaire *Daugavpils, een stad van kansen of onmogelijkheden* van Vladislava Romanova, gepubliceerd op YouTube in januari 2023. De 29-jarige documentairemaker groeide op in Daugavpils in een Russische familie die altijd keek naar de Russische staatstelevisie. In haar jeugd was de 9 mei-viering haar favoriete feestdag. Rond haar vijftiende kreeg ze een Letse docent die haar niet alleen vertrouwd maakte met de Letse taal

en cultuur, maar ook met haar in dialoog ging, waardoor haar visie op Rusland en de Letse geschiedenis radicaal veranderde. "Door haar ging ik begrijpen hoe fout mijn wereldbeeld was. Mijn klasgenoten stonden niet open voor een dialoog. Zij konden ook een patriot van Letland worden, maar maakten een andere keuze."

In haar eerste documentaire vraagt Romanova haar Russischspreekende stadgenoten hoe ze over de Oekraïne-oorlog en Poetin denken. "Toen de oorlog begon ontdekte ik dat mijn oma en neven niet tegen de invasie waren", zegt Romanova. "Als ik een Oekraïense vlag plaatste bij een Facebookbericht, kreeg ik walgelijke reacties. Ik vond dat iemand deze mentaliteit zichtbaar moest maken. Ik wilde met mijn documentaire de Letten laten zien dat er in Daugavpils ook normale mensen zijn die net als ik de oorlog weerzinwekkend vinden. En de Poëtinisten laten zien hoe dom ze klinken als ze de propaganda uit het Kremlin napagaaien."

Volgens Romanova steunt de meerderheid van de inwoners van Daugavpils Poëtin's oorlog. "Ze zijn opgegroeid in de Sovjet-Unie en willen nog steeds domineren", zegt ze. "Ze kunnen niet accepteren dat Letland veranderd is. Als ik hier Lets spreek krijg ik in het Russisch antwoord. Ik zeg altijd dat een taal leren niet over een foutloze uitspraak gaat. Het gaat over je houding, of je respect toont voor het land waarin je leeft."

De overweldigende media-aandacht voor haar documentaire zorgde voor een tsunami aan reacties en

'Het is een loyaliteitstest voor mensen aan het eind van hun leven. Maar we zijn geen vijand van Letland.'

'Iedereen in Daugavpils kan al twintig jaar gratis taallessen volgen, maar de klassen zitten nooit vol'

meningen. "Voor veel Letten is de film een eyeopener", zegt Romanova, "omdat ze niet door hebben hoe groot de steun voor Poetin in Daugavpils is. En ze zijn opgelucht dat er ook mensen wonen die vechten voor de waarden van de Letse samenleving. Van de kritiek vanuit de Russische taalgemeenschap werd ik depressief. Ze vonden me een verrader, ik was slecht, lelijk en dom en ik werd bedreigd met de dood."

Dat de overheid haar Russische stadgenoten dwingt om Lets te gaan leren, op straffe van een escorte naar de grens met Rusland, is volgens haar een goed besluit. "Iedereen in Daugavpils kan al twintig jaar lang gratis taallessen volgen. Maar de klassen zitten nooit vol. Deze mensen hebben andere keuzes gemaakt. Daarom vind ik het prima als ze naar Rusland uitgezet worden. Ja, ook als het om mijn eigen familie gaat. De immigratiewet stimuleert mensen om meer Lets te worden."

"Zoals bij mijn moeder", gaat Romanova verder. "Ze spreekt de taal niet supergoed, maar toen de oorlog begon is ze elke week taallessen gaan nemen. Ze begrijpt nu hoe belangrijk het is om de Letse taal en geschiedenis te kennen en te respecteren. Ze wil nu Lets staatsburger worden. De overheid had dit veel eerder moeten doen."

Documentair fotografen **David Peskens** en **HJ Hunter** onderzoeken in hun **Eurussia-project** de impact van de oorlog in Oekraïne op het leven van jongeren opgegroeid na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, die leven tussen twee invloedssferen vanuit Europa en Rusland.

Documentairemaker Vladislava Romanova in de vertrekhal van Spilve in Riga, ooit het grootste vliegveld van de Sovjet-Unie. Rechts: universitair onderzoeker Martins Hirss. Onder: voetbalveldje bij een Russisch-orthodoxe kerk in Daugavpils.

'Veel Russen geven niets om politiek'

Martins Hirss van de Riga Graduate School of Law doet sinds 2014 onderzoek naar de overtuigingen van de Russischspreekende minderheid in Letland. Hoe denken ze over Poetin, de Russische propaganda, de Letse overheid, het verwijderen van Sovjetmonumenten en de oorlog in Oekraïne? "Het blijkt dat er veel verschillen zijn in het denken van de Russischspreekende Letten. Een kwart heeft een westerse oriëntatie en steunt de standpunten van de EU. Dit zijn vooral de hoger opgeleide jongeren die ook Lets spreken en goed geïnte-

greerd zijn in de samenleving. Zij kregen door de oorlog het gevoel dat ze hun positie moesten verduidelijken en hebben zich georganiseerd in de ngo 'Russische stemmen voor Letland'. Ze zijn door de oorlog politiek actiever geworden en organiseren protesten bij de Russische ambassade en bij het Vrijheidsmonument. Aan de andere kant geloof een kwart de propaganda vanuit het Kremlin. Dit zijn vaker lager opgeleide ouderen die in de Sovjet-tijd zijn opgegroeid met het verhaal dat het Westen slecht is en Rusland goed. Zij geven dit wereldbeeld door aan hun kinderen,

dus je vindt ook jongeren die zo denken. Zij beweren dat de Verenigde Staten de oorlog zijn begonnen en dat er in Letland fascistische groepen leven. Overigens: het woord fascist staat voor de slechterik en heeft niets te maken met het gedachtegoed van de nazi's. Russen gebruiken het als een scheldwoord voor iedereen die tegen hen is. De mensen die zeggen dat het Letse parlement niets om hen geeft en Rusland wel, vinden het minder belangrijk dat hun kinderen Lets leren spreken. Voor ongeveer de helft van de Russischtalige minderheid ligt de waarheid ergens in het midden.

Ze zijn verward en denken dat alle politici en media liegen. Eigenlijk vertrouwen ze niemand. In een van onze focusgroepen vertelde een man een anekdotisch verhaal dat kenmerkend is voor deze groep. Hij was Russisch en getrouwd met een Letse vrouw. Als ze de Letse kant van de familie bezoeken, zijn ze het eens met alles wat de Letten zeggen over de geschiedenis en de politiek. En hetzelfde gebeurt bij een bezoek aan de Russische kant van de familie. Zelf geven ze niets om politiek. Ze geven niets om Oekraïne. Ze willen gewoon samenwonen en gelukkig zijn."

